

Maciej Szczepkowski

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

e-mail: maciej.szczepkowski@ue.poznan.pl

KWOTA WOLNA OD PODATKU W POLSCE W KONTEKŚCIE MINIMUM EGZYSTENCJI I MINIMUM SOCJALNEGO

TAX-FREE AMOUNT IN POLAND IN THE CONTEXT OF MINIMUM SUBSISTENCE AND SOCIAL MINIMUM

DOI: 10.15611/pn.2017.488.21

JEL Classification: H24

Streszczenie: Jedną ze sztandarowych obietnic wyborczych podczas kampanii przed wyborami prezydenckimi i parlamentarnymi w Polsce w 2015 r. była obietnica podniesienia kwoty wolnej od podatku. Jak się okazało, punktem zwrotnym okazał się wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 28 października 2015 r., zgodnie z którym przepisy o kwocie wolnej od podatku uznano za niekonstytucyjne. Celem pracy jest przedstawienie istoty kwoty wolnej od podatku na tle kwestii minimum egzystencji i minimum socjalnego wskazanych w wyroku TK. Ponadto przedstawiono nowe rozwiązania prawne dotyczące kwoty wolnej od podatku obowiązujące od 2017 r. oraz dokonano analizy wysokości kwoty wolnej od podatku w Polsce na tle innych krajów Unii Europejskiej. Zmiana wysokości tej kwoty w Polsce od 2017 r. spowodowała, że jest ona teraz równa minimum egzystencji, ale jest to kwota niska na tle innych krajów w Unii Europejskiej – w porównaniu zarówno z krajami Europy Zachodniej, jak i z krajami na podobnym poziomie rozwoju gospodarczego.

Słowa kluczowe: kwota wolna od podatku, minimum egzystencji, minimum socjalne.

Summary: One of the flagship election promises that often appeared during the campaign before the presidential elections and parliamentary elections in Poland in 2015, was a promise to raise the tax-free amount. As it turned out later, the turning point in the context of the changes was judgment of the Constitutional Tribunal from 28 October 2015. The aim of this article is to present the essence of the tax-free amount in relation to subsistence and social minimum. In addition, the article presents new legal solutions concerning the amount of tax free from 2017 and analysis of the amount of tax-free in Poland in comparison with other European Union countries. The change in the amount of tax-free in Poland since 2017 has made it equal to the minimum subsistence, but it is still low compared to other countries in the European Union – not only in comparison with the countries of Western Europe, but also countries at a similar level of economic development

Keywords: tax-free amount, subsistence minimum, social minimum.

1. Wstęp

Jedną ze sztandarowych obietnic wyborczych, która często pojawiała się podczas kampanii przed wyborami prezydenckimi i wyborami parlamentarnymi w Polsce w 2015 roku, była obietnica podniesienia kwoty wolnej od podatku. Wielu polityków zaznaczało, że niedopuszczalne jest, aby najmniej zarabiający podatnicy byli zobligowani do zapłaty podatku dochodowego. Kwotą, która najczęściej pojawiała się w debacie publicznej, było 8000 zł, które miało zastąpić dotychczasowe 3091 zł. Propozycje te zostały jednak znacznie zmodyfikowane i odsunięte w czasie po wyborach, między innymi przez forsowaną przez rząd koncepcję jednolitego podatku. Jak się później okazało, punktem zwrotnym w kontekście zmian okazał się wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 28 października 2015 roku, zgodnie z którym przepisy o kwocie wolnej od podatku uznano za niekonstytucyjne. Sędziowie uznali, że art. 27 ust. 1 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych w zakresie, w jakim nie przewiduje mechanizmu korygowania kwoty zmniejszającej podatek, gwarantującego co najmniej minimum egzystencji, jest niezgodny z art. 2 i art. 84 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej [TK 2015]. Trybunał orzekł, że przepis ten traci moc obowiązującą 30 listopada 2016 roku. Zmian w zakresie wysokości kwoty wolnej od podatku dokonano na mocy ustawy z 29 listopada 2016 roku. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie istoty kwoty wolnej od podatku i odniesienie jej do kwestii związanej z minimum egzystencji i minimum socjalnym, analiza nowych rozwiązań prawnych dotyczących kwoty wolnej od podatku oraz analiza wysokości kwoty wolnej od podatku w Polsce na tle innych krajów Unii Europejskiej.

2. Kwota wolna od podatku a minimum egzystencji i minimum socjalne

Kwota dochodu wolnego od podatku (czasami nazywana także minimum wolnym od opodatkowania) to kategoria związana z podstawą opodatkowania, czyli elementem konstrukcyjnym każdej daniny, którą określa się mianem podatku. Wysokość tej kwoty może być w ustawie podatkowej podana bezpośrednio lub pośrednio. W pierwszym przypadku jest to kwota, do poziomu której podatek nie jest naliczany, lub kwota pomniejszająca podstawę opodatkowania. W przypadku, gdy kwota wolna występuje w sposób pośredni, obniża się o nią kwotę podatku należnego. W ramach niektórych systemów podatkowych jest to także kwota, do wysokości której stosuje się stawkę zerową. Skąd w polityce podatkowej wielu krajów pojawił się pomysł na stosowanie instrumentu kwoty wolnej od podatku? Z jednej strony jest odpowiedzią na postulat taniości opodatkowania, z drugiej strony zaś ma charakter socjalny.

Zasada taniości opodatkowania polega na nieangażowaniu administracji podatkowej do obliczania kwot podatków od niewielkiej podstawy opodatkowania, co

powoduje zmniejszenie kosztów poboru podatków. Brak tego rodzaju działań prowadzi do powstawania niewspółmiernie wysokich kosztów w stosunku do osiągniętych dochodów budżetu państwa.

Aspekt społeczny polega na tym, aby zapewnić podatnikom dochód, który władza publiczna uznaje za niezbędny do zaspokojenia podstawowych potrzeb egzystencjalnych. W przeciwnym razie rodzi to często konieczność zwrotu pobranych wcześniej opłat w formie różnego rodzaju form pomocy i świadczeń socjalnych. Mogłoby także dochodzić do działania całkowicie nieracjonalnego z punktu widzenia budżetu państwa, a mianowicie pobierania świadczeń socjalnych z powodu konieczności zapłaty wyższego podatku [Sosnowski 2015]. Społeczny aspekt kwoty wolnej od podatku znajdował swoje odzwierciedlenie w poglądach nazywanego „ojcem ekonomii” Adama Smitha, który stworzył zasady podatkowe, a wśród nich zasadę równości, która oznacza według niego takie rozłożenie obciążeń podatkowych, aby były one powszechne i proporcjonalnie dostosowane do uzyskiwanych dochodów [Smith 1954]. Z kolei J.J. Rousseau pisał, iż: „Ten, kto posiada jedynie to, co niezbędne, nie powinien nic płacić; podatek od tych, którzy mają zbędne nadwyżki, może w razie potrzeby obejmować wszystko, co wykracza poza zaspokojenie niezbędnych potrzeb” [Bouvier 2000]. W niniejszym opracowaniu autor pragnie bliżej przyjrzeć się aspektowi społecznemu kwoty wolnej od podatku.

Na początek należy przyjrzeć się wcześniej już wspomnianemu pojęciu: minimum egzystencji. Minimum egzystencji, występujące także w literaturze przedmiotu jako pojęcie minimum biologicznego, stanowi dolne kryterium ubóstwa, istotnie różniąc się od minimum socjalnego, z którym często jest niesłusznie utożsamiane i mylone. Według L. Deniszczyk i B. Sajkiewicz „zakres i poziom zaspokajania potrzeb według minimum egzystencji wyznacza granicę, poniżej której występuje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka” [Deniszczyk, Sajkiewicz 1997a]. Założenie to ma swoje odbicie w zawartości koszyka dóbr i usług niezbędnych do egzystencji, stworzonego przez IPiSS¹ w 1996 roku.

Grupami potrzeb o największym znaczeniu w stworzonym przez ekspertów koszyku są potrzeby mieszkaniowe oraz artykuły żywnościowe. Potrzeba utrzymania więzi ze społeczeństwem w tej kategorii nie jest uwzględniana, a pojawia się w przypadku minimum socjalnego. W związku z tym potrzeby w dziedzinie wypoczynku, transportu i łączności czy udziału w kulturze w koszyku minimum egzystencji nie występują. Minimum socjalne mierzy koszty utrzymania gospodarstw domowych, uwzględniając podstawowe potrzeby bytowo-konsumpcyjne. Przy konstruowaniu koszyka minimum socjalnego eksperci nie kierowali się zamiarem stworzenia linii ubóstwa. Ich głównym zadaniem było ustalenie granicy wydatków gospodarstw domowych, mierzącej minimalny godziwy poziom życia. Wzorzec minimum socjalnego jest zatem modelem zaspokajania potrzeb na niskim poziomie, ale wystarczającym na każdym etapie jego biologicznego rozwoju, dla posiadania i wychowania

¹ Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.

potomstwa oraz dla utrzymania więzi ze społeczeństwem [Deniszczuk, Sajkiewicz 1997b]. Od czasu stworzenia pierwotnego koszyka nastąpiły istotne zmiany na rynku, w sferze zachowań konsumpcyjnych oraz w zakresie wskazań eksperckich (np. zalecenia naukowców w zakresie żywienia). Zmiany te stanowiły przesłankę do weryfikacji rzeczowej struktury minimum, a następnie – modyfikacji koszyków. Zadanie to prowadzono w latach 2005-2007. W czerwcu 2007 r. zakończono prace nad publikacją raportu z badań pt. „Progi minimalnej konsumpcji gospodarstw domowych wyznaczane metodą potrzeb podstawowych. Rodzaje, oszacowania i zastosowania w polityce społecznej” [Deniszczuk, Kurowski, Styrz 2007]. W ramach tych badań zmodyfikowano skład koszyków minimum egzystencji oraz minimum socjalnego, dostosowując te kategorie do aktualnych warunków. Wyselekcjonowane przez ekspertów potrzeby w obu koszykach po przeprowadzonych zmianach przedstawiono w tab. 1.

Tabela 1. Grupy potrzeb w koszykach minimum socjalnego i egzystencji po zmianach w 2007 roku

Grupa potrzeb	Minimum egzystencji	Minimum socjalne
Żywność	T*	T
Mieszkanie	T	T
• eksploatacja	T	T
• wyposażenie	T	T
Edukacja	T	T
Odzież i obuwie	T	T
Leki	T	T
Higiena	T	T
Kultura i rekreacja	N**	T
Transport i łączność	N	T
Pozostałe wydatki	T	T

* Oznacza występowanie określonej grupy potrzeb w danym koszyku. ** Oznacza, że określona grupa potrzeb nie występuje w danym koszyku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji IPiSS.

Jak można zauważyć w tab. 1, jako wydatki niezbędne dla egzystencji uznano wydatki na żywność, potrzeby mieszkaniowe, edukację, odzież i obuwie, lekarstwa, oraz higienę. W tabeli 2 przedstawiono udział poszczególnych elementów składowych koszyka potrzeb w ramach minimum egzystencji i minimum socjalnego w roku 2016 dla gospodarstwa jednoosobowego. Zaznaczyć należy, że w zależności od liczby osób w gospodarstwie oraz wieku potomstwa w gospodarstwie domowym kwota minimum egzystencji (również minimum socjalnego) jest zróżnicowana. Należy zauważyć, że zasadniczo wraz ze wzrostem liczby osób w gospodarstwie domowym, kwota przypadająca na jednego członka gospodarstwa domowego ulega stopniowemu zmniejszeniu.

Tabela 2. Udział poszczególnych elementów składowych koszyka potrzeb w ramach minimum egzystencji i minimum socjalnego w roku 2016 dla gospodarstwa jednoosobowego

Minimum egzystencji			Minimum socjalne		
Wyszczególnienie	Kwota (w zł)	Udział (w %)	Wyszczególnienie	Kwota (w zł)	Udział (w %)
Żywność	211,71	38,14	Żywność	265,87	24,21
Mieszkanie:	265,22	47,79	Mieszkanie:	397,37	36,18
• eksploatacja	248,05	44,69	• eksploatacja	339,98	30,96
• wyposażenie	17,17	3,09	• wyposażenie	57,39	5,23
Edukacja	0,00	0,00	Edukacja	15,77	1,44
Odzież i obuwie	23,16	4,17	Odzież i obuwie	52,42	4,77
Ochrona zdrowia	9,98	1,80	Ochrona zdrowia	40,53	3,69
Higiena	18,53	3,34	Higiena	32,02	2,92
Pozostałe wydatki	26,43	4,76	Pozostałe wydatki	81,35	7,41
Kultura i rekreacja	brak w koszyku	0,00	Kultura i rekreacja	133,24	12,13
Transport i łączność	brak w koszyku	0,00	Transport i łączność	79,63	7,25
Razem	555,02	100,00	Razem	1098,20	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie [IPISS 2017a; IPISS 2017b].

Jak wcześniej wspomniano, we współczesnych systemach podatkowych kwota wolna od podatku powinna zapewniać minimum egzystencji, czasami można spotkać się z poglądem, że powinna być powiązana nie z minimum egzystencji, a z minimum socjalnym. Jak zaznacza Jan Sobiech, „powiązanie kwoty wolnej z minimum socjalnym jest trudne w praktycznym zastosowaniu, gdyż wymaga większej indywidualizacji opodatkowania, zaś samo określenie takiego minimum jest uzależnione od sytuacji osobistej podatnika” [Sobiech 2003]. Trudność dokonania jednoznacznego wyboru oznacza, że jest to decyzja o charakterze bardziej politycznym niż typowo ekonomicznym [Sosnowski 2015].

Tabela 3. Udział kwoty wolnej od podatku w kwocie stanowiącej minimum egzystencji w latach 2007-2016

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Wysokość kwoty wolnej od podatku	3013,4	3089	3091	3091	3091	3091	3091	3091	3091	3091
Minimum egzystencji w ujęciu rocznym	4472	4635	4958	5344	5673	6008	6253	6503	6529	6549
Udział kwoty wolnej od podatku w kwocie stanowiącej minimum egzystencji	67	67	62	58	54	51	49	48	47	47

Źródło: opracowanie własne na podstawie [IPISS 2008a; 2009a; 2010a; 2011a; 2012a; 2013a; 2014a; 2015a; 2016a; 2017a].

Patrząc na wysokość kwoty dochodu wolnej od podatku w podatku dochodowym od osób fizycznych w Polsce w latach 2007-2016, można jednak zauważyć,

że kwota ta miała niewiele wspólnego z aspektem społecznym, jaki przyświeca tej konstrukcji. Jest ona na przestrzeni lat kwotą zdecydowanie niższą od minimum egzystencji, nie wspominając już o minimum socjalnym.

Największy udział w kwocie stanowiącej minimum egzystencji w ujęciu rocznym dla jednoosobowego gospodarstwa domowego kwota wolna stanowiła w latach 2007 i 2008 ok. 67%. Od 2009 roku następowało sukcesywne zmniejszanie się tej relacji aż do poziomu ok. 47% w 2016 roku – tab. 3. Powodem takiego stanu rzeczy był brak modyfikacji w zakresie wysokości kwoty wolnej od podatku w latach 2007-2016 przy jednoczesnym wzroście kwoty stanowiącej minimum egzystencji spowodowanym m.in. przez poziom inflacji w latach 2009-2016. Analogiczna sytuacja miała także miejsce w odniesieniu do minimum socjalnego. Największy udział w kwocie stanowiącej minimum socjalne w ujęciu rocznym dla jednoosobowego gospodarstwa domowego kwota wolna stanowiła w latach 2007 i 2008, tj. ok. 31%, a najmniejszy w 2016 roku: ok. 24% – tab. 4.

Tabela 4. Udział kwoty wolnej od podatku w kwocie stanowiącej minimum socjalne w latach 2007-2016

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Wysokość kwoty wolnej od podatku	3013,4	3089	3 091	3 091	3 091	3 091	3 091	3 091	3 091	3 091
Minimum socjalne w ujęciu rocznym	9618	9848	10 381	10 834	11 157	11 801	12 323	12 735	12 852	12 954
Udział kwoty wolnej od podatku w kwocie stanowiącej minimum socjalne	31	31	30	29	28	26	25	24	24	24

Źródło: opracowanie własne na podstawie [IPISS 2008b; 2009b; 2010b; 2011b; 2012b; 2013b; 2014b; 2015b; 2016b; 2017b].

Nie ulega wątpliwości, że wysokość kwoty wolnej od podatku w Polsce do roku 2016 była zbyt niska i nie spełniała swojej socjalnej funkcji, a jednocześnie była drogim instrumentem polityki fiskalnej państwa. Według obliczeń własnych autora opartych na danych Ministerstwa Finansów koszt kwoty wolnej na poziomie 3091 zł wynosił w 2015 roku ok. 13,7 mld zł.

3. Nowe rozwiązania dotyczące wysokości kwoty wolnej od podatku w podatku dochodowym od osób fizycznych w Polsce na tle rozwiązań w pozostałych krajach Unii Europejskiej

W związku z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego [TK 2015] wskazującym na niezgodność z Konstytucją RP przepisów dotyczących kwoty wolnej od podatku w zakresie, w jakim nie przewiduje się mechanizmu korygowania kwoty zmniejszają-

cej podatek, gwarantującego co najmniej minimum egzystencji do dnia 30 listopada 2016 roku, konieczna była zmiana stosownych regulacji prawnych. Odpowiedzią na wyrok jest Ustawa z dnia 29 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz ustawy o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw [Ustawa z 29 listopada 2016, poz. 1926], która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2017 roku. Przepisy, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, mają zastosowanie do dochodów uzyskanych od 1 stycznia 2017 roku.

Zgodnie z zapisami art. 27 wysokość kwoty wolnej od podatku wynosi:

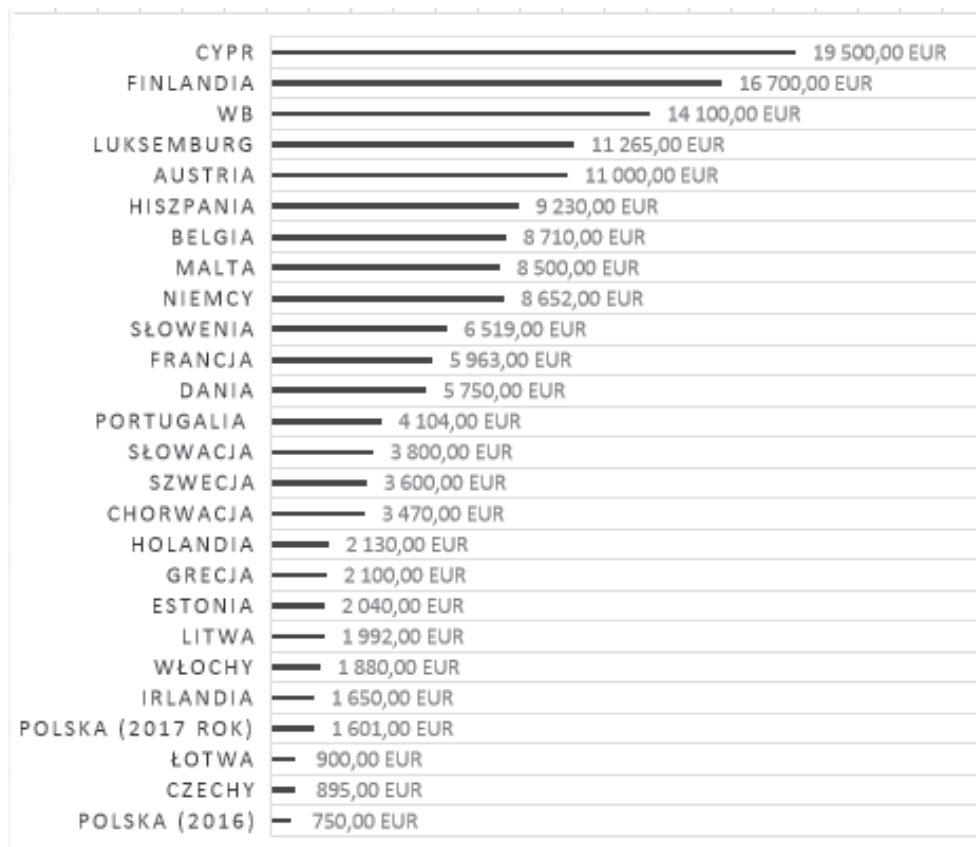
- 1188 zł – dla podstawy obliczenia podatku nieprzekraczającej kwoty 6600 zł;
- 1188 zł pomniejszone o kwotę obliczoną według wzoru: $631 \text{ zł } 98 \text{ gr} \times (\text{podstawa obliczenia podatku} - 6600 \text{ zł}) \div 4400 \text{ zł}$, dla podstawy obliczenia podatku wyższej od 6600 zł i nieprzekraczającej kwoty 11 000 zł;
- 556 zł 02 gr – dla podstawy obliczenia podatku wyższej od 11 000 zł i nieprzekraczającej kwoty 85 528 zł;
- 556 zł 02 gr pomniejszone o kwotę obliczoną według wzoru: $556 \text{ zł } 02 \text{ gr} \times (\text{podstawa obliczenia podatku} - 85 528 \text{ zł}) \div 41 472 \text{ zł}$, dla podstawy obliczenia podatku wyższej od 85 528 zł i nieprzekraczającej kwoty 127 000 zł.

Ponadto wysokość kwoty wolnej od podatku będzie, zgodnie z nowymi przepisami, podlegała corocznej weryfikacji przez Ministra Finansów. W terminie do 15 września Rada Ministrów otrzyma informację na temat dokonanej weryfikacji i ewentualną propozycję zmiany kwoty zmniejszającej podatek na rok następny w razie istotnego wzrostu kwoty minimum egzystencji dla jednoosobowego gospodarstwa ustalonego przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych [Ustawa z 29 listopada 2016]. Można zatem domniemywać, że nowa wysokość kwoty wolnej od podatku ma spełniać funkcję socjalną tego instrumentu – od 2017 roku zrównano ją bowiem z kwotą równą minimum egzystencji, która w roku 2016 wynosiła 6600 zł rocznie dla jednoosobowego gospodarstwa domowego. W związku z tym warto dokonać porównania, jak wygląda jej wysokość na tle wybranych krajów Unii Europejskiej.

Wysokość kwoty wolnej od podatku w wybranych krajach Unii Europejskiej w 2016 roku przedstawiło w swoim raporcie pt. „Praca w Unii Europejskiej – podatki i składki” [PricewaterhouseCooper 2016] polskie przedstawicielstwo firmy doradczej PricewaterhouseCoopers. Zestawione na wykresie dane dotyczą maksymalnych wysokości kwoty wolnej od podatku w wybranych krajach dla jednoosobowych gospodarstw domowych. Najwyższa kwota wolna od podatku w podatku dochodowym od osób fizycznych w 2016 roku występowała na Cyprze i wynosiła 19 500 euro w ujęciu rocznym, na kolejnych dwóch miejscach znalazły się Finlandia – 16 700 euro oraz Wielka Brytania – w przeliczeniu ok. 14 100 euro. Średnia wysokość kwoty wolnej w 25 krajach Unii Europejskiej, w których występuje ten instrument, wynosiła w 2016 roku ok. 6210 euro. W trzech państwach wspólnoty: Bułgarii, Rumunii i na Węgrzech kwota wolna nie występuje w tamtejszych systemach podatkowych albo jest ona przyznawana na specjalnych warunkach, co nie

jest przedmiotem powyższego artykułu. Kwota wolna od podatku w Polsce na poziomie ok.750 euro w 2016 roku była najniższa w całej Unii Europejskiej.

Wprowadzone w 2017 roku zmiany, przy upraszczającym założeniu, iż wysokość kwoty wolnej w pozostałych państwach UE nie ulegnie zmianie (i będzie wynosiła tyle, ile w 2016 roku), spowodowałyby, że kwota ta byłaby wyższa, jak na Łotwie i w Czechach – rys. 1.

Rys. 1. Wysokość kwoty wolnej od podatku w 2016 roku w wybranych krajach Unii Europejskiej

Źródło: opracowanie własne na podstawie [PricewaterhouseCoopers 2016].

Według Centrum Analiz Ekonomicznych CenEA koszt zwiększenia kwoty wolnej w Polsce do poziomu 6600 zł to około 15 mld złotych rocznie [PAP 2015].

4. Zakończenie

Podsumowując: instrument, jakim jest kwota wolna od podatku, jest częstym tematem debaty publicznej, a wielu polityków uważa go za ważny element w walce o głosy zwłaszcza mało zamożnego elektoratu. Należy zaznaczyć, że każda realizacja obietnicy związanej ze znaczącym podniesieniem tej kwoty jest bardzo kosztowna z punktu widzenia budżetu państwa. Zmiana wysokości kwoty wolnej od podatku w Polsce od 2017 roku spowodowała, że jest ona teraz równa minimum egzystencji, ale jest to kwota niska na tle innych krajów w Unii Europejskiej – nie tylko w porównaniu z krajami Europy Zachodniej, ale także z krajami na podobnym poziomie rozwoju gospodarczego. W tym miejscu warto zadać kolejne pytania.

1. Czy jest to kwota wystarczająca w polskich realiach?
2. Czy kwota wolna nie powinna wynosić tyle, ile wynosi minimum socjalne, czyli około 11 000 zł?
3. Czy jest to ekonomiczny instrument skutecznej walki z biedą i ubóstwem, czy jedynie instrument typowo polityczny?
4. Czy, mając na względzie wysokie koszty dla budżetu państwa, nie należy zlikwidować kwoty wolnej od podatku, pozostawiając jej socjalny wymiar polityce społecznej, a nie polityce fiskalnej państwa?
5. Czy dobrym pomysłem nie jest możliwie największe uproszczenie opodatkowania i wprowadzenie podatku liniowego bez kwoty wolnej od podatku?

Z pewnością odpowiedź na te pytania jest dobrym przyczynkiem podjęcia dalszych badań w tym zakresie, w celu znalezienia optymalnego rozwiązania dla polskiego systemu podatkowego.

Literatura

- Bouvier M., 2000, *Wprowadzenie do prawa podatkowego i teorii podatku*, KiK, Warszawa
- Deniszczyk L., Kurowski P., Styrc M., 2007, *Progi minimalnej konsumpcji gospodarstw domowych wyznaczone metodą potrzeb podstawowych. Rodzaje, oszacowania i zastosowania polityce społecznej*, IPISS, Warszawa.
- Deniszczyk L., Sajkiewicz B., 1997a, *Kategoria minimum egzystencji*, [w:] Golinowska S., *Polska bieda II. Kryteria – Ocena – Przeciwdziałanie*, IPISS, Warszawa.
- Deniszczyk L., Sajkiewicz B., 1997b, *Kategoria minimum socjalnego*, [w:] Golinowska S., *Polska bieda II. Kryteria – Ocena – Przeciwdziałanie*, IPISS, Warszawa.
- Discours sur l'économie politique*, [w:] *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*, Diderot, Paris 1755 (za: M. Bouvier, 2000, *Wprowadzenie do prawa podatkowego i teorii podatku*, KiK, Warszawa).
- IPISS, 2008a, Minimum egzystencji w roku 2007 — dane średnioroczne, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-egzystencji-2> (15.05.2017).
- IPISS, 2009a, Minimum egzystencji w roku 2008 — dane średnioroczne, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-egzystencji-2> (15.05.2017).

- IPISS, 2010a, Minimum egzystencji w roku 2009 — dane średnioroczne, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-egzystencji-2> (15.05.2017).
- IPISS, 2011a, Minimum egzystencji w roku 2010 — dane średnioroczne, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-egzystencji-2> (15.05.2017).
- IPISS, 2012a, Minimum egzystencji w roku 2011 — dane średnioroczne, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-egzystencji-2> (15.05.2017).
- IPISS, 2013a, Minimum egzystencji w roku 2012 — dane średnioroczne, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-egzystencji-2> (15.05.2017).
- IPISS, 2014a, Minimum egzystencji w roku 2013 — dane średnioroczne, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-egzystencji-2> (15.05.2017).
- IPISS, 2015a, Minimum egzystencji w roku 2014 — dane średnioroczne, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-egzystencji-2> (15.05.2017).
- IPISS, 2016a, Minimum egzystencji w roku 2015 — dane średnioroczne, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-egzystencji-2> (15.05.2017).
- IPISS, 2017a, Minimum egzystencji w roku 2016 — dane średnioroczne, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-egzystencji-2> (15.05.2017).
- IPISS, 2008b, Minimum socjalne w roku 2007 — dane średnioroczne, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-socjalne> (15.05.2017).
- IPISS, 2009b, Minimum socjalne w roku 2008 — dane średnioroczne, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-socjalne> (15.05.2017).
- IPISS, 2010b, Minimum socjalne w roku 2009 — dane średnioroczne, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-socjalne> (15.05.2017).
- IPISS, 2011b, Minimum socjalne w roku 2010 — dane średnioroczne <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-socjalne> (15.05.2017).
- IPISS, 2012b, Minimum socjalne w roku 2011 — dane średnioroczne, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-socjalne> (15.05.2017).
- IPISS, 2013b, Minimum socjalne w roku 2012 — dane średnioroczne, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-socjalne> (15.05.2017).
- IPISS, 2014b, Minimum socjalne w roku 2013 — dane średnioroczne, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-socjalne> (15.05.2017).
- IPISS, 2015b, Minimum socjalne w roku 2014 — dane średnioroczne, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-socjalne> (15.05.2017).
- IPISS, 2016b, Minimum socjalne w roku 2015 — dane średnioroczne, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-socjalne> (15.05.2017).
- IPISS, 2017b, Minimum socjalne w roku 2016 — dane średnioroczne, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-socjalne> (15.05.2017).
- PAP, 2015, *CenEA o 6529 zł kwoty wolnej od podatku*, <http://www.rp.pl/Budzet-i-Podatki/311139924-CenEA-o-6529-zl-kwoty-wolnej-od-podatku.html#ap-1> (15.05.2017).
- PricewaterhouseCoopers, 2016, *Praca w UE – podatki i składki 2016*, PwC, Warszawa
- Smith A., 1954, *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, t. 2, PWN, Warszawa.
- Sobiech J., 2003, *Kontrowersyjne problemy opodatkowania dochodów w Polsce*, [w:] *Kierunki reformy polskiego systemu podatkowego*, red. A. Pomorska, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Sosnowski M., 2015, *Społeczny aspekt opodatkowania dochodów osób fizycznych w Polsce*, Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, nr 209, s. 188-197.
- TK, 2015, Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28.10.2015 r., sygn. akt K 21/14.
- Ustawa z dnia 29 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz ustawy o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw – Dz.U. 2016, poz. 1926/2016.